

УДК

Мартиненко В.П.

Національний аграрний університет

м. Київ

Податкова політика України та її вдосконалення з метою активізації інвестиційної діяльності

Анотація. У статті розглянуті проблемні питання податкової політики в Україні та запропоновані шляхи її вдосконалення з метою позитивного впливу податкового механізму на інвестиційну діяльність в країні.

Ключові слова: податкова політика, інвестиційна діяльність, ринкова економіка, об'єкти оподаткування, платники податків.

Аннотация. В статье рассмотрены проблемные вопросы налоговой политики в Украине и предложены пути ее совершенствования с целью позитивного влияния налогового механизма на инвестиционную деятельность в стране.

Ключевые слова: налоговая политика Украины и ее совершенствование с целью активизации инвестиционной деятельности

Annotation. The article examines the problematic issues of tax policy in Ukraine and ways of its improvement with the aim of a positive impact of the tax mechanism for investment activities in the country.

Key words: tax policy, investitsmonnaya activities, market economy, objects of taxation, taxpayers.

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення, які проводяться сьогодні в Україні, визначають необхідність формування ефективної податкової політики, як однієї із важливих умов покращення економічної ситуації в країні. Адже податки одночасно використовуються державою для здійснення фіскальних цілей, а також є основним важелем розвитку економіки.

Існуючі податкові відносини на практиці реалізуються за допомогою податкового механізму. При цьому через організацію податкової системи, що представлена різними видами податків, податкове адміністрування, використання різноманітних податкових стимулів, а також через інші елементи податкового механізму здійснюється його вплив на стан фінансів та економіки в державі, в тому числі і на інвестиційну діяльність. При цьому для інвестицій податковий механізм є одним із основних факторів, так як від нього напряму залежить величина всіх джерел фінансування інвестиційної діяльності.

Проблеми впливу податкової політики в державі на господарську діяльність підприємств досліджувались такими вченими як Луніна О.І., Фролова Н.Б., Лютий І.О., Демиденко Л.М., Субботович Ю.Л., Соколовська А.М. та інш. [1-3]. Серед різноманітних проблем виробництва, питання інвестування, в першу чергу промислових підприємств, на даний час стоять досить гостро. Адже останнім часом прямі іноземні інвестиції в промисловість в Україні постійно зменшуються. Так в 2001 році на підприємствах промисловості було зосереджено 53,6% загального обсягу іноземних інвестицій, в 2002р. – 51,6%, в 2003р. – 50,0%, в 2004р. – 42,7%, в 2005р. – 30,6%, в 2006р. – 28,2%, за 9 місяців 2007р. – 27,8% [4].

Тому дослідження впливу податкової політики на розвиток інвестиційної діяльності в Україні є досить актуальним і являє собою важливу науково-практичну проблему.

Головне завдання даного наукового дослідження – запропонувати заходи вдосконалення існуючої податкової політики в державі з метою активізації інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. На думку багатьох економістів, ролі податкової політики та значенню впливу податкового механізму на економіку в колишньому СРСР і початковий період проведення ринкових реформ в Україні приділялась недостатня увага. Частка податків в доходній частині бюджету держави займала незначне місце. Тому податкова політика

в той період часу трактувалась як «система заходів, що проводяться державою в області податків» [5].

Після проведення економічних реформ в Україні роль податків різко змінилась. Податкова політика стала виходити далеко за рамки заходів «в області податків». Сьогодні, проводячи податкову політику, держава має можливість активно впливати на економіку: стимулювати розвиток виробництва, сприяти прискореному росту одних галузей промисловості в порівнянні з іншими, змінювати інвестиційний клімат і проводити структурну перебудову. Зміни у сфері податкових відносин на даний час здатні привести до зниження «тіньової економіки», що, в свою чергу, значно покращить функціонування всієї економічної системи.

З урахуванням вищевикладеного, можна зробити висновок про те, що під податковою політикою в ринковій економіці необхідно розуміти комплекс заходів в області податкового регулювання, які направлені на встановлення оптимального рівня податкового тиску в залежності від характеру поставлених в даний момент макроекономічних задач. При цьому із врахуванням того, що податки, а значить і податкова політика, пов'язані із перерозподілом в грошовій формі створеного продукту суспільства, остання повинна бути направлена на створення умов для збільшення бази розподілу. Відповідно, в основі формування податкової політики лежать дві взаємопов'язані методологічні посилки:

- використання податкових платежів для формування доходної бази бюджетів різних рівнів та вирішення фіскальних задач держави;
- використання податків в якості непрямого методу регулювання економічної діяльності.

Оскільки податкова політика пов'язана із економічним базисом суспільства, її виробка і проведення обумовлені станом економіки в цілому в країні. Адже в будь-який конкретний проміжок часу податкові заходи є похідними від стану економіки в державі, виробництва і товарного обігу. Разом з тим податкова політика володіє певною самостійністю, у неї свої

специфічні закони та логіка розвитку. У зв'язку з цим вона впливає на економіку по різному: в одних випадках шляхом проведення податкової політики створюються сприятливі умови для розвитку економіки, в інших – негативні умови.

Уявлення про те, що активна податкова політика повинна і може впливати на макроекономіку, прискорюючи чи знижуючи темп її розвитку, знижуючи безробіття і стримуючи інфляцію, було введено Дж. М. Кейнсом в 30-і роки двадцятого століття. Ідеологія дискреційного (податкового) регулювання економіки неподільно панувала в економічній науці більше 20 років. Втративши свій монопольний характер, вона тим не менш грає істотну роль як в економічній теорії, так і в якості економічної політики ряду країн і в даний час. Слід зазначити, що під дискреційною, фіскальною політикою розуміють свідомі зміни податкової системи і урядових витрат з метою впливу на реальний обсяг виробництва і зайнятість, контролю над інфляцією та прискорення економічного росту [6].

Податки, на думку сучасних кейнсіанців, є вбудованими стабілізаторами економіки. Вони дозволяють без додаткових коригувань зі сторони держави амортизувати спад економіки чи обмежують її підйом, що дозволяє в певній мірі стабілізувати економіку.

Активна фіскальна політика неодноразово використовувалась в якості оздоровлюючого засобу економіки розвинених країн Заходу та США. Періодично знижуючи ставки податків, держави пробували стимулювати попит, підвищити темпи економічного росту, спонукати підприємців до інвестицій, а підвищуючи податки – послабити інфляцію, стабілізувати економічний цикл.

Слід зазначити, що активну фіскальну політику було успішно використано автором дискреційної політики Дж. Кейнсом для виведення економіки США із тривалої кризи часів Великої депресії. Значним зниженням податкових ставок непрямих федеральних податків, на думку американського економіста Е. Хансена, були пом'якшені перші два

післявоєнні спади економіки США і забезпечений підйом економіки в 1947-1949 роках. На думку іншого відомого американського економіста Хеллера (голови Ради економічних консультантів при президентові США Дж. Кеннеді), свої великі потенційні можливості фіскальна політика продемонструвала в 60-і роки. Так, в цілях досягнення максимальної зайнятості, урядом Кеннеді було здійснено в 1964р. зниження ставок непрямих податків [6,7].

Використання активної податкової політики в черговий раз було здійснено в США у 80-их роках минулого століття як частина антиінфляційно-стабілізаційної програми адміністрації президента Рейгана. Сформулювавши основну задачу програми подолання кризи в економіці як боротьбу із стагфляцією, тобто боротьбу паралельно і з інфляцією, і зі спадом виробництва, адміністрація президента Рейгана в якості основного засобу виконання даної задачі вирішила використовувати виключно монетаристські методи фінансової стабілізації (зниження дефіциту держбюджету, жорстка кредитно-грошова політика) без використання цілеспрямованого реформування податкової системи країни. Але з 1982 року, коли виянилось, що монетаристський курс призвів до помітного спаду виробництва, адміністрація Рейгана перейшла до іншої стратегії боротьби зі стагфляцією. В якості рішучого засобу цієї боротьби виступає підтримка виробництва за рахунок значного зниження податків. Слід зазначити, що подібна зміна стратегії себе виправдала, адже протягом 80-их років відбулися помітні зміни зниження інфляції, відновлення економічного росту, була сформована нова податкова система, яка характеризувалась більш низькими і менш прогресивними прямими податками. Так, максимальна ставка податку на прибуток корпорацій була зменшена з 46% до 34%, а максимальна ставка прибуткового податку з 40% до 33%. Цікаво відмітити, що, не дивлячись на помітне скорочення ставок, прямі податки в результаті підйому виробництва і, відповідно, збільшення бази оподаткування, не зменшили обсяги податкових надходжень державі [7].

Важлива роль податковій політиці в антиінфляційно-стабілізаційних програмах оздоровлення економіки відводилась і в інших країнах. В якості прикладу можна взяти досвід Чілі по виконанню подібної програми у другій половині 70-их років минулого століття. Поставивши в якості першочергової задачі ліквідацію дефіциту держбюджету, як основного джерела гіперінфляції в країні, чилійський уряд пішов на різке збільшення непрямих податків. Але для оживлення і підйому виробництва, паралельно було зменшено ставки прямих податків і запроваджено податкові пільги з метою стимулювання виробництва, а також використано державні заходи, направлені на досягнення сприятливих структурних змін в економіці. Все це разом взятє і привело до зниження інфляції та підйому виробництва [7].

Розглянуті приклади використання активної податкової політики в програмах оздоровлення економіки в різних країнах світу в тих чи інших кризових умовах, включаючи і умови виконання антиінфляційно-стабілізаційних програм, підводять до висновку про важливу роль податкової політики в забезпеченні ефективного функціонування економіки держави. Ці приклади свідчать про те, що оптимально вибудований податковий механізм, який створює, в першу чергу, сприятливі умови для виробництва, не тільки не гальмує розвиток, а і грає позитивну роль у виведенні економіки із кризи. Ефективно сформована податкова система, стимулюючи інвестиції, створює умови до підйому виробництва, і в цілому, до економічного росту.

Варто відмітити, що в економічній теорії має місце і інша точка зору на роль податкової політики та державне втручання в економіку. Проти державного регулювання економіки методами податкової політики, запропонованого Дж. Кейнсом виступив М. Фрідман – автор концепції «монетаризму». Він запропонував ідею обмеження державного втручання в економіку, автоматичного саморегулювання сучасної економічної системи [6].

Податкова політика сучасної України вже пройшла декілька етапів. Перший етап припадає на політику в області оподаткування, що

здійснювалась Урядом України на початку 90-их років і будувалась з використанням монетаристських принципів. Основною її задачею було недопущення виникнення дефіциту держбюджету. Але через економічну кризу 90-х років вказану мету виконати практично було неможливо. Сформована податкова система не враховувала існуючої ситуації в економіці та процесів, що відбувалися в ній. Це була політика максимальних податків, яка створила надто фіскальну податкову систему і не тільки не створила умов для економічного росту, але і викликала ряд негативних для країни наслідків:

- по-перше, встановлений рівень податкового навантаження, сформований за рахунок високих ставок податків в надзвичайних умовах розвитку української економіки робив не тільки неможливим відтворення виробництва, але і посилював спад практично у всіх галузях. Адже в кінці 90-х років національний виробник з 1 грн. прибутку сплачував близько 82 коп. податків та інших обов'язкових платежів. Це впливало, відповідно, на збитковість підприємств. Якщо у 1993р. збитковим було кожне дванадцятье підприємство, у 1996р. – кожне четверте, то у 1999р. кожне друге [8].

- по-друге, широкі масштаби набуло масове приховування об'єктів оподаткування, що призвело до значних втрат бюджетів. Адже з 1996р. податковою міліцією, як складовою частиною органів ДПС України, розкрито понад 90 тис. злочинів у сфері оподаткування, встановлено місцезнаходження 223 тис. суб'єктів господарювання, що не сплачували податки [9].

- по-третє, масовий характер набула тіньова економіка, яка пронизує всі сторони суспільного життя. За різними оцінками експертів в Україні понад 40% економічного потенціалу перебуває в тіньовому секторі [10]. В результаті цього, в українській економіці податковий тягар став перекидатись на певне, все звужуюче коло платників податків, а це в основному легальні товаровиробники, які стали зазнавати надмірний податковий тиск.

Фіскальну функцію українська податкова система виконувала також незадовільно, адже до зведеного бюджету країни в кінці 90-х років та на початку 2000 – их років надходили незначні суми податкових платежів. Так податкові надходження у % до валового внутрішнього продукту в 1998р. склали 21,30%, в 1999р. – 19,27%, в 2000р. – 18,42%, в 2001р. – 17,98%, в 2002р. – 20,10%, в 2003р. – 20,32%, в 2004р. – 18,30% [3]. Слід зазначити, що в 2004р. частка податкових надходжень в загальній сумі ВВП складала в Швеції – 50,2%, Данії – 48,9%, Бельгії – 46,4, Фінляндії – 45,9%, Австрії – 44,0%, Франції – 44,0%, Норвегії – 43,5%, Італії – 42,6%, Чехії – 39,3%, Угорщині – 38,3%, Німеччині – 36,0%, Греції – 35,9% [11].

Таким чином, багаторічне накопичення протиріч податкової системи стали однією із основних причин затяжної фінансової кризи, що мала місце в 90-их роках. До наслідків кризи можна також віднести податкову політику держави, яка змінилася, та посилення регулюючої ролі держави в економіці через більш активне використання ринкових механізмів, в тому числі і податків.

Серед позитивних змін податкової політики варто відмітити зменшення ставки податку на прибуток, переліку підакцизних товарів, відміну певних місцевих податків та зборів (податок з продажу імпортованих товарів, готельний збір, збір за проїзд територією прикордонних областей автотранспортом, що прямує за кордон), запровадження пропорційної системи оподаткування для фізичних осіб, які працюють за основним місцем роботи, зменшення ставки податку з доходів фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб, які працюють не за основним місцем роботи. Послаблено також вплив на платника фінансовою відповідальністю, адже згідно ст.9 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» №2181-III від 21.12.2000р., у разі донарахування платнику податків сум податкового зобов'язання контролюючим органом, передбачена штрафна санкція, сума якої не повинна перевищувати 50% донарахованого податку. Останнім часом

відбулось зміцнення системи податкового адміністрування і посилило державний вплив на неплатників податків, а також суттєво вдосконалено податковий контроль, що значно підвищило рівень збирання податків та податкових платежів. Адже в 2004р. сума податкових надходжень склала 63161,7 млн. грн., що складає 69,0% від загальної суми доходів зведеного бюджету, в 2005р. - 98065,2 млн. грн., або 73,08%, в 2006р. – 125743,1 млн. грн., або 73,18 %, а за 10 місяців 2007р. – 124488,3 млн. грн., або 73,13% [4].

Висновки. З урахування викладеного, одним із пріоритетних напрямків проведення подальшої податкової політики на даний час повинне стати забезпечення нейтральності та справедливості оподаткування. Податковий тягар повинний давити на максимальну площу. Саме за рахунок розширення податкового поля може стати легше кожному платнику податків окремо, а в результаті – рівномірний розподіл навантаження, підвищення справедливості податкової системи.

У зв'язку з цим, на мій погляд, в Україні необхідно переглянути існуючі пільги, передбачені для платників податків і зберегти їх виключно у промисловому та сільськогосподарському виробництвах, соціальній сфері, інвалідам, громадським організаціям інвалідів, а також їхнім підприємствам. Адже деякі пільги взагалі не мають позитивного ефекту для споживачів і створюють проблеми при веденні податкового обліку для платників податків. Так згідно ст.5 Закону України «Про податок на додану вартість» № 168/97-ВР від 03.04.1997р. звільняються від нарахування ПДВ операції з надання послуг з харчування дітей у школах, професійно-технічних училищах і громадян у закладах охорони здоров'я. Але в даному випадку вхідний ПДВ при придбанні сировини включається до собівартості виготовленої продукції, чим збільшує ціну реалізації. Отже, споживачі пільги як такої при придбанні готової продукції не відчувають, а платник ПДВ змушений вести окремий податковий облік сировини, яка йде на виготовлення продукції виключно для харчування дітей та хворих і окремий облік сировини при харчуванні

працівників вищезгаданих установ, адже ПДВ в даному випадку повинний нараховуватись в обов'язковому порядку.

Доречно відмітити, що податкова система повинна забезпечувати повну реалізацію фіскальної функції. Для цього податкова реформа одночасно повинна бути направлена і на розширення бази оподаткування. Вирішення даної задачі можливе за рахунок кількісного збільшення економічних показників, в тому числі обсягів виробництва. Ріст промислового виробництва, в свою чергу, залежить від створення сприятливих макроекономічних умов для інвестиційної та інноваційної активності, орієнтації на інтенсивну модель, яка будується на базі розвитку внутрішніх факторів – стимулювання внутрішнього попиту та орієнтованого на нього вітчизняного виробництва.

Як відомо, існує зв'язок між обсягами виробництва та податковою базою. При розгляді залежності величини податкової бази від обсягу виробництва, цей зв'язок можна охарактеризувати як прямо пропорційний: чим більший обсяг виробництва, тим більший розмір податкової бази. Тому податкова політика країни повинна бути направлена, в першу чергу, на створення стимулів для інвестиційної активності підприємств. На мою думку, в податкову систему країни необхідно запровадити інвестиційну податкову пільгу. Світовий досвід показує, що в багатьох країнах існують вирахування із оподаткованого прибутку певної частини інвестиційних витрат компаній. При цьому в умовах, коли прийняті у всьому світі механізми залучення капітальних вкладень за рахунок кредитів в українській економіці ще належним чином не працюють, інвестиційна пільга при нарахуванні податку на прибуток є, по суті, основним джерелом капітальних вкладень.

Для посилення регулюючого впливу податку на прибуток на економіку з метою стимулювання виробництва та модернізації, доцільно інвестиційну податкову пільгу, яка повинна надаватись у вигляді вирахувань із бази оподаткування, диференціювати в залежності від виду обладнання та терміну

його служби. Механізм надання пільги повинний стимулювати інвестиції в більш дороге обладнання з тривалим терміном експлуатації.

З метою стимулювання підприємств фінансувати перспективні наукові розробки, необхідно встановлення спеціальних податкових пільг, які б надавались при здійсненні витрат на НДДКР. Інноваційна пільга по податку на прибуток повинна стимулювати початок інноваційної діяльності і може надаватись в залежності від приросту витрат на НДДКР.

Разом з тим, в умовах нелегкого фінансового стану більшості українських підприємств та високих ставок довгострокових банківських кредитів, має сенс платникам податків надавати податкові пільги по лізинговій діяльності. З цією метою необхідно по-перше, звільнити від обкладення податком на прибуток на перші два роки прибуток суб'єктів господарювання, отриманий від експлуатації предмету фінансового лізингу; по-друге, встановити ставку ПДВ в розмірі 0% для лізингодавачів при передачі предмету фінансового лізингу лізингоотримувачу.

Варто зазначити, що пільги повинні мати прямий характер дії і бути направлені на стимулювання початкових етапів відтворювального процесу – від капітальних вкладень в наукові дослідження до інвестицій в діюче виробництво. Встановлення податкових пільг також повинне бути орієнтоване, як вже зазначалось, на товаровиробників, які забезпечують випуск конкурентноспроможної продукції, здатної дати в даний момент або в найближчому майбутньому економічний ефект.

Істотному покращенню умов інвестування в Україні, на мій погляд, сприяла б практика побудови системи обслуговування органами ДПС безпосередньо інвесторів. Платник податків, який планує вкладення крупного капіталу у виробництво, міг би надати в податковий орган інформацію про цілі та структуру інвестицій. Відповіддю повинний бути офіційний висновок, який чітко визначав би порядок оподаткування згідно з діючим українським податковим законодавством, тим самим виключаючи в

подальшому нарахування фінансових санкцій. Подібна практика широко застосовується в сучасних зарубіжних податкових системах [12].

Разом з тим, важливим напрямком податкової політики на даний час має стати зменшення податкового тиску в реальному секторі економіки в результаті залучення коштів до оподаткування так званої «тіньової економіки», що обумовлено підвищенням рівня податкової культури населення, його психологічною підготовленістю до обов'язків сплати податків. Тому на даний час особливу роль набуває проведення комплексної державної політики виховання законослухняного платника податків, формування суспільної думки про престижність відповідальних платників податків. В той же час, податкові та бюджетні відносини повинні стати прозорими, тобто платники податків мають реально бачити, на що використовуються їх кошти.

Варто відмітити, що в нашій країні продовжується етап розвитку спеціальних підрозділів податкових органів (відділи роботи з платниками податків). Саме спеціалісти таких підрозділів надають змістовні консультації, інформаційні матеріали, допомагають заповнити декларації, організують та проводять семінари, працюють із засобами масової інформації. Паралельно з функціонуванням державного консультування з питань оподаткування, існує і приватна структура податкового консультування. В більшості розвинених країн консультування з питань оподаткування може здійснюватись виключно спеціально уповноваженими законом особами. В тій чи іншій формі держава бере під контроль податкове консультування і встановлює такі правила, по яких воно стає, по-перше, важливою і відповідальною справою, а по-друге, люди, що вибирають для себе цю працю, зобов'язані підтвердити свій високий професійний рівень. Так, в Німеччині застосовується Закон про консалтингові послуги в області оподаткування [12].

В нашій країні діяльність приватних податкових консультантів законодавчо не врегульована. Не сформовані саморегулюючі організації, які

б об'єднували податкових консультантів та встановлювали б вимоги до них, умови та стандарти консультування, а також слідкували б за їх дотриманням. Таке становище справ призвело до того, що податкові консультації в нашій країні досить часто набувають характер консультацій по ухиленню від оподаткування з допомогою різного роду схем. Тому на даний час в Україні повинні бути створені умови, при яких спеціаліст, який займається податковим консультуванням, зобов'язаний підтвердити свою відповідність ряду професійних вимог, а також нести відповідальність перед платниками податків та державою за надання консультацій.

В державі необхідно продовжувати розвиток діяльності державної інформаційно-консультаційної структури, частиною якої є організаційні підрозділи податкових органів по інформуванні платників податків та роботі з ними. Основними задачами таких структур повинні залишатись: роз'яснення податкового законодавства та пропаганда податкової законслухняності, інформування про діяльність податкових служб, а також надання платникам податків необхідної допомоги.

Вдосконалення податкової політики України із врахуванням викладених висновків дозволить використовувати податковий механізм як фактор активізації інвестиційної діяльності шляхом стимулювання діяльності окремих категорій інвесторів, а також підвищення інвестиційної привабливості української економіки.

Список використаної літератури:

1. Луніна І.О., Фролова Н.Б. Ефективність оподаткування споживання в Україні // Фінанси України. – 2007. - №1 – С.17-27
2. Лютий І.О., Демиденко Л.М., Субботович Ю.Л. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України // Фінанси України. – 2006. - №10 – С.3-12.
3. Соколовська А.М. Податкова політика в Україні у контексті її впливу на розвиток економіки // Фінанси України. – 2006. - №9 – С.65-81.

4. Моніторинг макроекономічних та галузевих показників. Міністерство економіки України. – К. 2007 – Вип.11(91). – 113с.
5. Финансово-кредитный словарь: в 3-х т. Т.П.К.- П. / Гл. ред. В.Ф. Гарбузов. – М.: Финансы и статистика, 1986. – 511с.
6. Брызгалин А.В. Налоги и налоговое право. Учебное пособие. М.: 1997г. – 600с.
7. Козырин А.Н. Налоговое право зарубежных стран: вопросы теории и практики. М.: Издательство «Прспект», 1999. – 456с.
8. Тимошенко Л.М. Економічна оцінка ринкової трансформації економіки України // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. Випуск №3'2000. Суми: В-во Сум.ДУ. – 2000. - С.87-93.
9. Корячкін В. Без податкової міліції проблематичний ефективний розвиток податкової служби // Вісник податкової служби №8, лютий 2007р., С.3-5.
10. Волнухіна Т.Є. Формування конкурентного середовища на прикладі підприємств легкої промисловості України // Формування ринкових відносин в Україні. Зб. наук. праць. Випуск 11(30). Київ-2003р. с.62-66.
11. OECD in Figures – 2005 edition. Statistics on the Member Countries. Paris, OECD – 2005. – June, ISBN9264013059.
12. Князев В.Т. Тенденции развития налоговых систем в зарубежных странах // Налоговый вестник – 1998. - №9. – С.54-57.